

Олійник Д.А.

Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ТА ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ПОЛІТИКИ НА ДЕРЖАВНОМУ Й РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

У статті дістали подальшого розвитку підходи до дослідження конкурентоспроможної політики на державному та регіональному рівнях через визначення економічних цілей та соціального ефекту від їх досягнення, систематизації функцій конкуренції в умовах глобалізації (алокативна ефективність, макроекономічна ефективність, санації, адаптаційна, інноваційна та стимулююча, контролю, інформаційна функція).

Під конкуренцією запропоновано розуміти свідоме суперництво суб'єктів господарювання, які прагнуть завоювання переваги, у межах певного порядку – сукупності формальних і неформальних правил і норм. По-перше, зазначене визначення розкриває сутність конкуренції як певного процесу із вихідним результатом. По-друге, конкуренція, подана у такому формулюванні, включає структурні, поведінкові та опосередковано функціональні аспекти до тлумачення даного поняття, отже, може тлумачитися як новий – системний підхід. По-третє, назване визначення найбільш раціонально з практичної точки зору у зв'язку з тим, що надмірно не ускладнює його тлумачення. Аналіз різноманітних інтерпретацій конкуренції дозволили класифікувати перелічені вище підходи з погляду основних визначальних ознак – структурного, поведінкового та функціонального підходу, а також доповнити новим – системним підходом до визначення конкуренції.

Сукупність теоретичних поглядів дозволили визначити конкуренцію як соціально вкорінений процес. Суть соціальної вкоріненості полягає у підтримці певних кордонів між учасниками ринку, що безпосередньо призводить до стабільності ринку та цивілізованості конкурентного процесу.

Викладене різноманіття теоретичних підходів і поглядів до аналізу конкуренції свідчить про те, що конкуренція – це складне явище з властивою їй складністю внутрішнього змісту. Таким чином, конкуренція – це система, а, отже, до її дослідження, особливо з погляду державного регулювання на регіональному рівні, застосовано системний підхід – здатний зафіксувати зміни конкуренції у часі (у динаміці), а також визначити взаємодію складових елементів конкуренції між собою та з навколишнім середовищем.

Ключові слова: конкурентоспроможна політика, державний, регіональний рівні, економічні цілі, соціальний ефект, систематизація функцій конкуренції.

Постановка проблеми. У сучасних умовах невід'ємною ланкою державної економічної політики є політика у сфері захисту та розвитку конкуренції. У світі, особливо в індустріально розвинутих країнах, у якості обов'язкового елементу державного регулювання виступає система заходів щодо захисту конкуренції та розвитку сприятливого конкурентного середовища. Нормативні акти на захист конкуренції прийняті у більш ніж 130 країнах [1]. Міжнародний досвід давно довів, що конкурентоспроможна політика істотно впливає на соціально-економічний розвиток країни. Саме тому інтерес до державного регулювання конкурентних відносин в економічному просторі України набуває особливої актуальності. Відправною точкою для розпізнання сутності

конкурентоспроможної політики є розуміння її необхідності, суспільної обумовленості та цільової спрямованості. Розробка інструментів конкурентоспроможної політики та їх реалізація нерозривно пов'язана з усвідомленням самого явища, яке необхідно захищати та розвивати – конкуренція означає, у загальному розумінні, суперництво між окремими учасниками ринку за максимально вигідні умови виробництва та реалізації суспільних благ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до дослідження формування конкурентоспроможної політики на державному та регіональному рівнях можна назвати серед зарубіжних авторів: Д.Т. Арментано, М.Ю. Портера, Д.Л. Рубінфельда та ін.

Дослідження теоретичних аспектів державної конкурентоспроможної політики, уявлення про структуру, механізм та застосовувані інструменти будувалися в даній статті з опорою на праці зазначених авторів.

Метою статті є уточнення понятійного апарату та чинників формування конкурентоспроможної політики на державному та регіональному рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На даному етапі необхідний аналіз основних підходів та поглядів на конкуренцію, що у перспективі дозволить прагматично розглядати об'єкт дослідження на відповідність уже визнаних та доведених положень. В науковій літературі існує три основні підходи до питання дослідження та тлумачення сутності конкуренції: поведінковий, структурний та функціональний. Під поведінковим аналізується та інтерпретується поведінка учасників ринку, під структурним підходом аналізується структура, стан ринку, та під функціональним – роль конкуренції, яку вона грає в економіці [2]. Протягом ХХ століття підходи різних дослідників до поняття конкуренції будувалися саме з перелічених напрямів. Серед основних дослідників, які опублікували надзвичайно цінні ідеї про економічну конкуренцію, необхідно виділити: А. Сміта, Д. Рікардо, А. Маршалла, М. Портера, Д.Л. Рубінфельда, Дж. Робінсон, Ф. Хайєка, І. Кірцнера, Е. Чемберлена, Й. Шумпетера та ін. Так, А. Сміт ототожнював конкуренцію «з «невидимою рукою ринку» – ринковими цінами, що формуються під впливом конкурентних сил» [3]. Слід зазначити, що ключові ідеї Сміта, що послужили основою дослідження природи конкуренції – концепція економічної людини «*homo economicus*», причини виникнення конкуренції, а також другорядність підприємницького аспекту в дослідженнях, вказують, що сміттанський підхід є концептуальною базою для формування структурного трактування конкуренції.

Для Д. Рікардо конкуренція виступала у ролі регулятора ринку, що зумовлює розміри доходів і вартості, а також вигод, які отримують суспільство у вигляді різноманітності товару та зниження їх реальної вартості [4, с. 332]. Поряд із Смітом, Рікардо в конкуренції насамперед вбачав механізм встановлення ринкової рівноваги, що також свідчить про структурний підхід інтерпретації конкуренції. Слід зазначити, що австрійська школа, зокрема, І. Кірцнер по відношенню до ринкової рівноваги у своєму дослідженні вказував, що «у ситуації рівноваги немає місця підприємцю. Коли рішення всіх учасників ринку повністю узгоджено так, що в кожному плані робляться безпомилкові

припущення щодо відповідних планів інших учасників і не існує ймовірності, що будь-які змінені плани будуть одночасно прийняті відповідними учасниками, то підприємцю тут робити нічого» [5, с. 345]. Й. Шумпетер під конкуренцією розумів суперництво старого з новим, інноваціями [6]. К.Р. Макконнелл та Р. Кемпбелл характеризували конкуренцію як «наявність над ринком значної частини діючих незалежно друг від друга покупців і продавців; свобода покупця і продавців входити чи залишати ті чи інші ринки» [7]. Аналогічне трактування дав професор права США В. Ковачич, відповідно до якої конкуренція ототожнена з «наявністю на ринку великої кількості незалежних покупців і продавців, а також можливістю для покупців і продавців вільно виходити на ринок і залишати його» [8].

Особливе місце у дослідженні можливостей конкуренції як динамічного явища належить неоавстрійським дослідникам І. Кірцнеру, Ф. Хайєку, основна ідея яких полягає в тому, що «конкуренція – це процес відкриття нових можливостей використання відомих ресурсів та нових ресурсів за допомогою використання підприємцем своїх переваг та пильності» [4]. Лауреат Нобелівської премії з економіки Ф. Хайєк визначав конкуренцію як «процедуру відкриття». Порівнюючи відкриття фактів у вигляді науки та економічної конкуренції Ф. Хайєк, показує, що остання постає як «метод відкриття конкретних фактів, мають значення задля досягнення специфічних, тимчасових цілей» [4], тобто свідомо невідомих.

Варто також згадати авторів, що критично ставилися до поняття та ролі конкуренції, серед яких: Жан-Шарль-Леонард Сімонд де Сімонді, Шарль Фур'є. Названі автори критикували конкуренцію та її присутність в економічних відносинах, намагаючись довести, що саме конкуренція обмежує зростання суспільного добробуту та породжує бідність [4]. При цьому зазначена різниця між підходами до змісту та ролі конкуренції пов'язана насамперед з історичним періодом, який послужив авторам, основою проведення досліджень у галузі економічної конкуренції. Так, за часів А. Сміта, в економіці став з'являтися новий суб'єкт відносин – «дрібний підприємець», у зв'язку з чим прихильники сміттанського підходу бачили у вільній конкуренції реалізацію принципу вільного підприємництва. Навпаки, 19 століття стало періодом розвитку великого машинного виробництва та конкуренції з дрібними ремісниками, що й послужило відправною точкою для критики конкурентних відносин.

Сучасні підходи до поняття «конкуренції» можна характеризувати в такий спосіб. М. Пор-

тером конкуренція розглядається як «динамічний процес, що розвивається, безперервно змінюється ландшафт, на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси і нові ринкові сегменти» [9]. Д. Є. Денисенко під економічною конкуренцією пропонує розуміти «сукупність умов, що визначають такий тип суперництва, у якому свідоме прагнення завоювання переважного становища шляхом підриву здібностей суперників до розвитку та виживання є визначальним принципом поведінки учасників та механізмом їх селекції» [10]. Сучасне трактування конкуренції дає В. Романенко: «конкуренція – атрибутивна характеристика будь-якої господарської системи, в якій існує проблема розподілу обмежених ресурсів для реалізації різних (взаємовиключних) цілей» [11].

Крім цього, варто враховувати визначення конкуренції, закріплене у Законі України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року № 2210-III, подане як «змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку» [12].

Аналіз різноманітних підходів до інтерпретації конкуренції дозволяє сформулювати поняття для подальшого, більш об'єктивного дослідження механізму реалізації конкурентоспроможної політики. Відповідно до викладених трактувань, під конкуренцією пропонується розуміти свідоме суперництво суб'єктів господарювання, які прагнуть завоювання переваги, у межах певного порядку – сукупності формальних і неформальних правил і норм.

По-перше, зазначене визначення розкриває сутність конкуренції як певного процесу із вихідним результатом. По-друге, конкуренція, подана у такому формулюванні, включає структурні, поведінкові та опосередковано функціональні аспекти до тлумачення даного поняття, отже, може тлумачитися як новий – системний підхід. По-третє, назване визначення найбільш раціонально з практичної точки зору у зв'язку з тим, що надмірно не ускладнює його тлумачення. Аналіз різноманітних інтерпретацій конкуренції дозволили класифікувати перелічені вище підходи з погляду основних визначальних ознак – структурного, поведінкового та функціонального підходу, а також доповнити новим – системним підходом до визначення конкуренції.

Для об'єктивного розуміння сутності конкуренції також слід зазначити її роль у публічному управлінні. Так, з ідеологічної точки зору, процес конкуренції призводить до соціально справедливого розподілу результатів функціонування економіки, що передбачає можливість кожного індивіда реалізувати свій потенціал у будь-якій сфері економічної діяльності [1]. Економічний погляд на конкуренцію дозволяє виділити її переваги, порівняно з іншими можливостями розподілу обмежених ресурсів. Конкуренція мінімізує ринкові бар'єри і допускає монополізацію ринку, отже, і отримання монопольного доходу. З економіко-соціологічної позиції визначення конкуренції звучить як: «спосіб реального прояви потреби людини привласнювати предмети суспільної діяльності, зокрема і засоби виробництва, і механізм збереження динамічної економічної рівноваги у суспільстві, еволюція якого визначається процесом еволюційних змін у системі людських потреб» [2]. Варто також звернути увагу на соціологічне трактування поняття конкуренції, відмінністю якої є наявність соціальної складової крім економічної змагальності, до якої Д. Є. Денисенком віднесено: підтримання соціальних контактів та узгодженого порядку, а також ведення символічної боротьби [10].

Сукупність зазначених поглядів дозволяють визначити конкуренцію як соціально вкорінений процес. Суть соціально вкоріненості полягає у підтримці певних кордонів між учасниками ринку, що безпосередньо призводить до стабільності ринку та цивілізованості конкурентного процесу.

Викладене різноманіття теоретичних підходів і поглядів до аналізу конкуренції свідчить про те, що конкуренція – це складне явище з властивою їй складністю внутрішнього змісту. Таким чином, конкуренція – це система, а, отже, до її дослідження, особливо з погляду державного регулювання на регіональному рівні, застосовуємо системний підхід – здатний зафіксувати зміни конкуренції у часі (у динаміці), а також визначити взаємодію складових елементів конкуренції між собою та з навколишнім середовищем.

Крім дефініції поняття конкуренції та різних підходів до її інтерпретації, для повного виявлення позитивних результатів самого процесу суперництва суб'єктів господарювання, слід піддати критичному аналізу відому тезу про те, що конкуренція є двигуном економічного розвитку. Вказана теза обґрунтована розумінням того, що ядром конкуренції, як і ключового елемента (процесу) економічного розвитку, є інновації, внаслідок яких розробляються нові технології, товари,

способи підвищення ефективності використання обмежених ресурсів тощо. Положення про те, що процес конкуренції сприяє створенню більшого національного добробуту теоретично доведений не тільки західними економістами – А. Сміт, Ф. Хайєк, М. Портер та ін., а й результатами практики взятої з історії розвитку ринкового господарства. Одночасно слід враховувати досліджані положення, що вказують, що «конкуренція виступає не як абсолютний ідеал ринкової економіки, найвища цінність національної економічної політики, а найважливішою умовою підвищення соціального добробуту та розвитку країни, тобто. є операційною метою державної конкурентоспроможної політики» [13]. Це положення, на нашу думку, має важливе значення для з'ясування кордону державного втручання в конкурентні відносини, що виникають на регіональному рівні. Позитивні ефекти на суспільний добробут, який має конкурентна боротьба, пов'язані саме з тим, що конкурентний процес змушує його учасників знижувати ціни, підвищувати якість продукції, відповідати запитам споживачів.

З викладеного можна зробити висновок, що роль конкуренції у економічному житті суспільства глибока і багатогранна. Сутність конкуренції полягає в потужному стимулюванні розвитку економіки. В результаті аналізу різних понять та систематизації підходів до визначення конкуренції, з метою визначення її значущих якостей для державного управління, у роботі виділено основні функції даного явища.

Алокативна ефективність (регулююча функція), тобто мінімізація ризику виробництва марних, зайвих чи надто дорогих товарів та послуг. Вплив конкуренції на пропозиції економічних суб'єктів (а також прихована за ним ефективність використання факторів виробництва) з метою встановлення їхнього оптимального задоволення попиту. Основний принцип цієї функції зводиться до того, що робити необхідно саме те, що у майбутньому можна реалізувати (продати) на ринку, і намагатися продати те, що зуміли виробити. Алокаційна функція (від англ. allocation – розміщення). Функція ефективного розміщення виробництва, а також факторів виробництва у місцях (регіон, район), де таке розміщення сприятиме найбільшій рентабельності.

Функція санації. За допомогою процесу конкуренції економіка очищається від економічно нежиттєздатних господарських одиниць, за рахунок чого ресурси, що витрачаються, можуть бути спрямовані більш підприємливим і ефективним економічним суб'єктам.

Адаптаційна функція. Процес конкуренції дозволяє безперервно адаптувати як економіку в цілому, так і окремих економічних суб'єктів до мінливих переваг споживачів, економічної кон'єктури та ситуації. Апробація наукових досліджень, використання позитивного досвіду, впровадження ефективних практик та ін.

Інноваційна та стимулююча функція. Вплив на виробників та продавців, що беруть участь в економічних відносинах. Виробникам необхідно постійно вдосконалюватись, підвищувати якість, розробляти оптимальні стратегії виробництва та управління, обмінюватися інформацією, створювати інноваційну продукцію.

Макроекономічна ефективність – тобто найефективніше використання обмежених ресурсів країни з метою максимізації добробуту суспільства.

Функція контролю. Здорова конкуренція забезпечує цивілізоване конкурентне середовище взаємодії економічних суб'єктів, що позначається на відсутності (мінімізації) ринкової влади в окремих учасників ринку.

Інформаційна функція, під якою передбачається забезпечення учасників ринку об'єктивною, точковою інформацією за допомогою висновків, зроблених на підставі формування та зміни ціни.

Характерні ознаки та результати конкуренції у процесі структурування державної конкурентоспроможної політики до нового технологічного укладу світової та української економіки можна простежити у наступних авторів. Т. Г. Васильців, Р. Л. Лупак звертають увагу на те, що ключовою тенденцією сучасної економічної моделі є «процес концентрації та централізації дійсного капіталу – поглинання великими капіталістами дрібніших. Конкуренція дедалі більше поступається місцем монополіям, що борються за панування на світовому ринку» [14]. Конкурентоспроможність економіки багато в чому залежить від конкурентоспроможної політики, що проводиться як на державному, так і на регіональному рівнях, у зв'язку з чим, на думку В. Романенка, остання має ґрунтуватися на «нарощуванні національних конкурентних переваг на магістральних напрямках формування нового технологічного устрою з урахуванням глобальних закономірностей сучасного економічного зростання» [11]. В даному випадку видається, що процес конкуренції може виступити як один з факторів підвищення конкурентоспроможності та якості національних конкурентних переваг.

Сучасні тенденції конкуренції в Україні опосередковано можна також характеризувати через «відсутність підприємницької культури», під

якою колективом авторів запропоновано розуміти «комплекс елементів, спрямованих на формування бізнес-середовища з сприятливою культурою з метою формування ділової активності на мікро- (рівні суб'єкта господарювання), мезо – (між партнерами-контрагентами) та макро-рівні (на рівні держави)» [14].

Таким чином, низький рівень адаптивної ділової активності та підприємницької культури, що виражається у тому числі через значну кількість порушень антимонопольного законодавства, безпосередньо свідчить саме про низьку якість конкурентних відносин, проте не применшує основних (позитивних) функцій конкурентного процесу. Враховуючи всі перераховані вище певні плюси конкуренції для економіки, не варто забувати про ряд негативних наслідків прояву конкурентних процесів: суперництво на ринку знищує слабкі компанії (селекція), змушуючи їх припиняти економічну діяльність, наслідком чого є скорочення робочих місць; перманентне бажання максимізації прибутку призводить до використання суб'єктами господарювання хижацьких, а іноді й протиправних практик ведення господарської діяльності; конкурентна боротьба між суб'єктами господарювання призводить до концентрації виробництва в регіонах, де виробничі витрати найбільш мінімальні.

Глобалізація, цифровізація та концентрація виробництва безповоротно тягне за собою розширення інструментів конкурентної боротьби. Як слушно зазначено Д. Є. Денисенком «сучасні фірми змушені конкурувати за всією низкою параметрів (і ціні, і якості, та інших параметрів), що значно посилює конкуренцію і перетворює її у гіперконкурування» [10]. Сучасний етап прояву конкуренції характеризується, зазначеним автором, як руйнівний, у зв'язку з чим запропоновано «перехід до конкурентної взаємодії незалежних суб'єктів господарювання» [10]. Ринок, обмежений власним внутрішнім інструментарієм, не забезпечує справедливий економічний розвиток суспільства та виробництво суспільних благ.

В результаті процесу конкуренції, а також переважного становища продавця над покупцем ринок все більше насичується масою малоякісних, недовговічних товарів, які часто шкідливі в екологічному відношенні, соціально небезпечні. У зв'язку з чим такий процес нерідко веде до зникнення стратегічно важливих, містоутворюючих та соціально значущих підприємств без відповідного наповнення. Зазначені наслідки функціонування ринку є результатом відсутності належної уваги держави до конкурентних відносин.

Як справедливо зазначено М. Портером, господарська діяльність «має здійснюватися в контексті правил гри, що відповідають бажаній із соціальної точки зору конкурентній поведінці та встановлюються на основі етичних норм та державної політики» [9]. Якщо суб'єкт господарювання у своїй діяльності використовує хижацькі дії, які призвели до обмеження, усунення, недопущення конкуренції, та у результаті цього з ринку пішов ефективний виробник, такі дії мають недобросовісний, антиконкурентний характер, отже, неприйнятні і мають припинятися. З іншого боку, дії на розвиток конкурентних відносин повинні стимулюватися.

Ринкова економіка потребує проведення щодо неї державної політики розвитку позитивних тенденцій, з одного боку, та недопущення прояву негативних наслідків, з іншого. Саме тому основне завдання державної конкурентоспроможної політики якраз і полягає у підтримці балансу між реалізацією механізму здорової конкуренції та соціальної стабільності. Викладене свідчить необхідність захисту та розвитку здорової конкуренції як на державному, так і на регіональному рівнях, оскільки у цьому зацікавлена як держава, так і виробники, підприємці і кожен споживач окремо. При цьому, якщо на державному рівні діям із захисту та розвитку конкуренції приділяється особлива увага, то на регіональному рівні проконкурентні відносини мають другорядний характер. Пріоритизація вказаної проблеми у механізмі реалізації конкурентної політики може стати новим етапом розвитку конкуренції.

Дослідження функцій конкуренції через призму її впливу на економіку дозволяє нам перейти до визначення економічної та соціальної сутності державної конкурентоспроможної політики на державному та регіональному рівнях. Спочатку необхідно уточнити поняття «політика», що з великою кількістю його трактувань і різних контекстів, вкладених у це поняття. Так, Г.О. Цирфою політика сприймається як «сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень та дій порядку реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей)» [15].

Отже, під політикою у загальному вигляді пропонуємо розуміти – цілі, принципи та спрямованість діяльності держави. На даному етапі існує кілька підходів і визначення поняття конкурентної політики. Конкурентоспроможна політика, на думку Л. І. Пронкіна, О. М. Гавриш це – «комплекс послідовних заходів, здійснюваних державою з метою створення умов для змагальності суб'єктів

господарювання, підвищення ефективності та конкурентоспроможності економіки, модернізації підприємств та створення умов для забезпечення економічно ефективним способом потреб громадян у товарах та послугах» [16]. Л. Л. Антонюк конкурентоспроможну політику розкриває як «сукупність цілеспрямованих дій, пов'язаних із встановленням правил, що забороняють певні види угод та поведінки учасників ринків, та механізмів, що забезпечують дотримання зазначених правил, спрямованих на захист та розвиток конкуренції, створення умов для конкуренції, у тому числі за допомогою формування нових ринків товарів та послуг, у яких відбувається не перерозподіл, а створення вартості» [17]. Варто зауважити, що у другому визначенні, на відміну від першого, переважно є елементи реалізації саме антимонопольного регулювання. Конкурентоспроможна політика включає як заходи захисту конкуренції, так і інструменти її розвитку.

В науковій літературі також зустрічаються й інші підходи до визначення поняття конкурентоспроможної політики. Так, у монографії Л.І. Піддубної під конкурентоспроможною політикою розуміється «політика, спрямована на підтримку та створення ситуації конкуренції на ринках у вигляді встановлення та забезпечення правил, які визначають заборонені методи поведінки на ринку» [18]. Це поняття, на нашу думку, більше характеризує антимонопольне регулювання. Найбільш раціональне, на нашу думку, трактування конкурентної політики сформульовано в монографії Н.В. Якименко-Терещенко – це «послідовна система заходів, спрямованих на створення, розвиток, підтримку та захист сумлінної та рівної конкуренції на ринках» [19], у зв'язку з чим ми пропонуємо дотримуватися його викладу.

В науковій літературі змістовну сутність конкурентоспроможної політики розглядають із двох сторін. З одного, конкурентоспроможну політику інтерпретують через заходи, які проводяться антимонопольним органом, що виражається реалізацією контрольно-наглядових функцій. З іншого боку, державна конкурентоспроможна політика охоплює перелік інституційних питань, пов'язаних з розвитком конкуренції, забезпеченням конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, підвищенням якості продукції та послуг вітчизняного виробництва, розвитком товарних ринків. При цьому захист та розвиток конкуренції в тих чи інших галузях економіки походить від цілей та завдань конкурентоспроможної політики, що реалізується в державі та її регіонах.

Сутність конкурентоспроможної політики можна висловити через економічні та соціальні цілі, а також через методи та засоби їх досягнення. Аналогічний підхід до визначення сутності економічної політики держави використано у роботі С. М. Лихолат, Т. Г. Васильціва, В. В. Зайченко [13]. Так, серед економічних цілей реалізації конкурентної політики виділяють «оптимізацію економічної структури ринку, запобігання монополістичній владі, вплив на економічну поведінку суб'єктів, коригування невігідних суспільству економічних результатів» [13]. Основною метою політики у сфері захисту конкуренції є припинення та запобігання антиконкурентним діям з боку органів влади, суб'єктів господарювання [13].

На підставі проведеного аналізу, до ключових економічних цілей конкурентоспроможної політики ми відносимо: створення рівних умов конкуренції; розвиток цивілізованого конкурентного середовища; підвищення конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу; коригування економічних результатів (преференції, органи влади); конкурсний розподіл державних (обмежених) ресурсів; припинення монопольної поведінки та недобросовісної конкуренції.

До соціального ефекту від досягнення перерахованих вище цілей віднесені: перешкода до необґрунтованого підвищення цін; підвищення якості вироблених товарів, робіт та послуг для суспільства; розширення асортименту вироблених товарів, робіт та послуг; створення сприятливого конкурентного середовища: рівні можливості для здійснення економічної діяльності; підтримка та розвиток малого та середнього підприємництва; стимулювання до нововведень та мінімізації виробничих витрат; підвищення суспільного добробуту; скорочення антиконкурентних практик поведінки та регулювання.

Перелічені економічні цілі конкурентоспроможної політики та отримуваний соціальний ефект дозволяють поставити інструменти підтримки конкуренції в один ряд із інструментами соціально-економічного розвитку економіки. Інакше кажучи, механізм реалізації конкурентоспроможної політики є одним із елементів реалізації економічної політики. Зауважимо, що соціальна орієнтованість економіки вимагає від держави безпосередньої координації та контролю за стійким соціально-економічним розвитком регіонів. Тому досягнення економічних цілей конкурентоспроможної політики має бути у постійному фокусі органів державного управління на регіональному рівні.

Враховуючи сукупність економічних цілей реалізації конкурентоспроможної політики, соціального ефекту, а також функцій конкуренції як економічного явища, запропоновано основи наукової концепції, що характеризує ключові фактори формування та реалізації конкурентоспроможної політики, положення якої можна виразити так: по відношенню до конкуренції необхідне державне регулювання з метою її захисту та розвитку; конкурентоспроможна політика повинна забезпечувати умови, що сприяють реалізації закладених у конкуренції сприятливих функцій (ефектів) для економіки; механізм захисту та розвитку конкуренції має відповідати об'єктивним економічним потребам; наявність постійної потреби підвищення задоволеності споживачів (підвищення, якості, зниження цін, розширення асортименту); підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання; стале зростання економічних систем.

Зміни характеру конкуренції визначають нові концептуальні підходи до здійснення антимоно-

польної та конкурентоспроможної політики, як на міжнародному, так і на державному, регіональному рівнях, що зумовлює необхідність постійного вдосконалення антимонопольного законодавства та системи регулювання.

Висновки. Таким чином, проаналізовано основні підходи до питання дослідження та тлумачення змісту конкуренції, систематизував їх та запропонував власний підхід до цього поняття. Акумуляовані та доповнені ключові функції конкуренції у ринковій економіці. В результаті дослідження негативних наслідків та позитивного результату прояву конкурентних процесів в економіці, виявлено потребу в їхньому державному регулюванні. На основі розкриття економічної та соціальної сутності конкурентоспроможної політики сформовано основні фактори її формування та реалізації, що необхідно для диференціації напрямів та визначення меж регулюючого впливу.

Список літератури:

1. Smyrnova K. Mechanisms of legal regulation of perfect competition as an instrument of welfare protection in the EU. Uniwersalny i regionalny wymiar ochrony praw czlowieka. Nowe wyzwania nowe rozwiazania. Tom 1. Warsaw, Kancelaria Sejmu, 2014. P. 625–630.
2. Злидник М. І. Теоретичні основи конкуренції та підходи до її трактування. Інфраструктура ринку. Випуск 36. 2019. С. 43–49.
3. Сміт А. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй / пер. Олександра Васильєва. К. : Наш Формат, 2018. 722 с.
4. Рікардо Д. Митна енциклопедія : у 2 т. / І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хм. : ПП Мельник А. А., 2013. Т. 2. 536 с.
5. Історія економічних учень / Н. О. Татаренко, А. М. Поручник та ін. К. : КНЕУ, 1999. 564 с.
6. Шумпетер Й. Універсальний словник-енциклопедія. 4-ге вид. К. : Тека, 2006. 455 с.
7. Макконнелл К., Кемпбелл Р. Аналітична економія: принципи, проблеми і політика [Текст] : пер.з англ. / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. Львів : Просвіта, 1997. Ч. 1 : Макроекономіка. 671 с.
8. Gellhorn E., Kovacic W., Calkins S. Antitrust Law and Economics. St. Paul, 2005. P. 44.
9. Портер М. Конкурентна перевага. Як досягати стабільно високих результатів. Київ : Наш формат, 2019. 621 с.
10. Денисенко Д. Є. Сутність та види конкуренції у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 3 С. 58–60.
11. Романенко В. Конкурентоспроможність національної економіки: системний підхід. *Вісник КНТЕУ*. 2012. № 2 С. 21–28.
12. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>
13. Лихолат С. М., Васильців Т. Г., Зайченко В. В. Інструменти державної політики розвитку сектора високотехнологічного підприємництва. *Проблеми економіки та управління*. Вип. 4. 2019. С. 9–103.
14. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л. Priorities and Tools of the State Regional Policy of Import Substitution in the Market of Ukraine's Consumer Goods. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 3(44). С. 105–113.
15. Цирфа Г. О. Конкурентне право: навч. посіб. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, 2018. 68 с.
16. Пронкіна Л. І., Гавриш О. М. Сучасні проблеми конкурентоспроможності держави. *Агросвіт*. 2019. № 7. С. 32–36.
17. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країни: теорія та механізм реалізації : монографія. К. : КНЕУ, 2004. 273 с.
18. Піддубна Л. І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання та управління: монографія. Харків: ІНЖЕК, 2007. 367 с.
19. Якименко-Терещенко Н. В. Інновації як основа забезпечення конкурентоспроможності: теорія і практика діяльності підприємств: монографія. Дніпро : Пороги, 2017. 472 с.

Oliinyk D.A. CONCEPTUAL APPARATUS AND FACTORS OF COMPETITIVE POLICY FORMATION AT THE STATE AND REGIONAL LEVELS

In the article, approaches to the study of competitive policy at the state and regional levels were further developed through the definition of economic goals and the social effect of their achievement, the systematization of the functions of competition in the conditions of globalization (allocative efficiency, macroeconomic efficiency, rehabilitation, adaptive, innovative and stimulating, control, information function).

Under competition, it is proposed to understand the conscious rivalry of business entities that seek to gain an advantage within a certain order – a set of formal and informal rules and norms. First, the specified definition reveals the essence of competition as a certain process with an initial result. Secondly, the competition presented in this formulation includes structural, behavioral and indirectly functional aspects to the interpretation of this concept, therefore, it can be interpreted as a new – systemic approach. Thirdly, the named definition is the most rational from a practical point of view, due to the fact that it does not excessively complicate its interpretation. The analysis of various interpretations of competition made it possible to classify the approaches listed above from the point of view of the main defining features – structural, behavioral and functional approaches, as well as to supplement them with a new – systemic approach to defining competition.

A set of theoretical views made it possible to define competition as a socially rooted process. The essence of social embeddedness is the maintenance of certain boundaries between market participants, which directly leads to market stability and the civility of the competitive process.

The described diversity of theoretical approaches and views to the analysis of competition indicates that competition is a complex phenomenon with its inherent complexity of internal content. Thus, competition is a system, and, therefore, to its study, especially from the point of view of state regulation at the regional level, a systematic approach is applied – it is able to record changes in competition over time (in dynamics), as well as to determine the interaction of the constituent elements of competition among themselves and with the environment.

Key words: *competitive policy, state, regional levels, economic goals, social effect, systematization of competition functions.*